

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

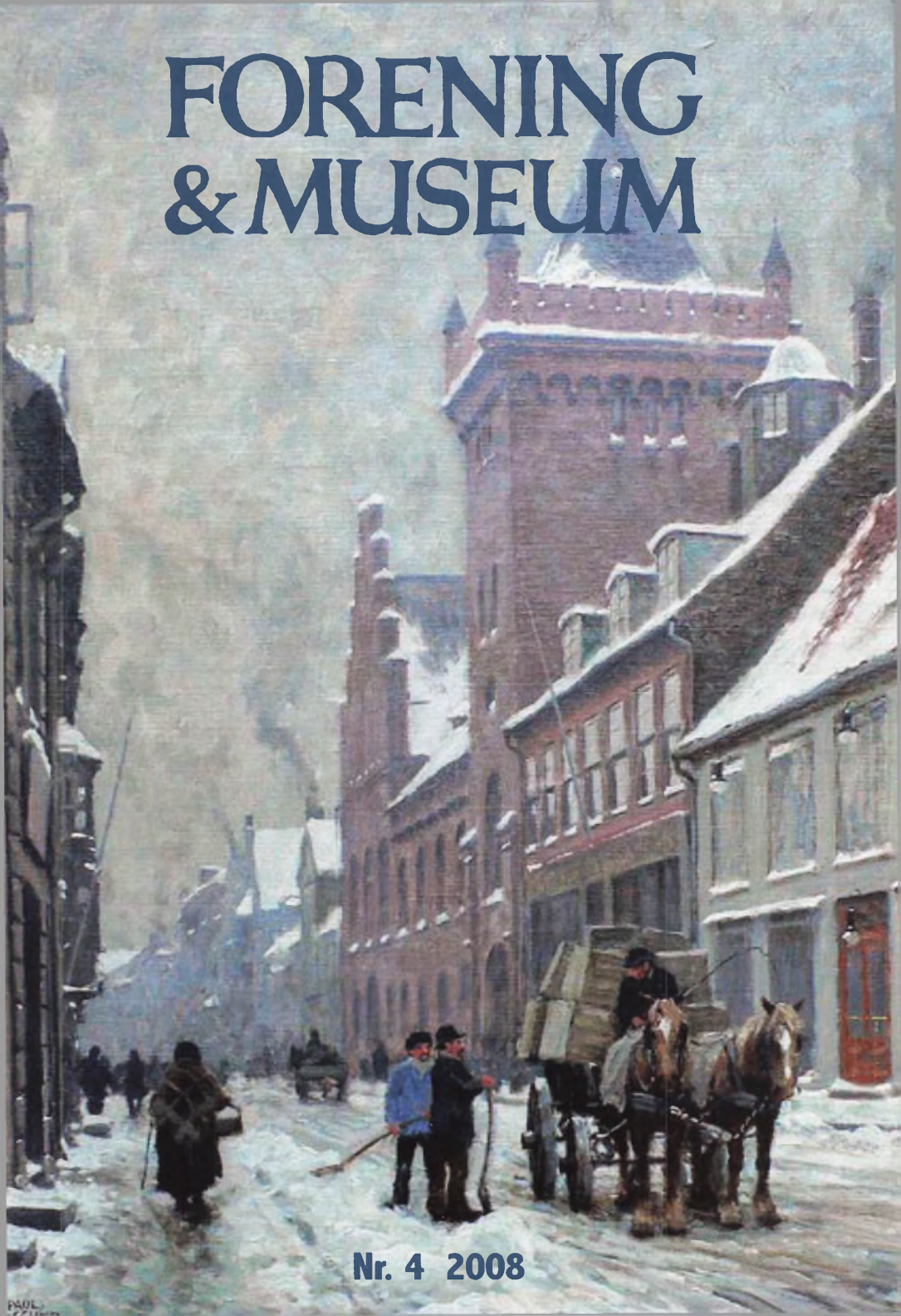
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 4 2008

VI SKAL BRUGE HISTORIEN

Helsingør Kommune står i disse år over for meget store investeringer i kulturen - både når det gælder anlæg (Kulturværftet) og den løbende drift. Det er omkostninger i en størrelsesorden, så man kan frygte, at de vil dræne det samlede kulturbudget.

Derfor er der grund til at advare imod, at man benytter lejligheden til at skære på områder som f.eks. museumsvæsenet, der i forvejen igennem mange år har været ramt af besparelser, så kun de mest nødtørftige aktiviteter har kunnet gennemføres.

Det er selvfølgelig ødelæggende i længden - og deprimerende for de mange ansatte, som har måttet leve under sparereknens vilkår.

Men det er også ude af trit med de visioner, som Helsingørs politikere taler så pænt om ved festlige lejligheder.

Helsingør har en historie, som er unik, og Helsingør har alle muligheder for at bygge sin nye identitet på denne historie - vel at mærke på en autentisk måde, som meget få andre byer har mulighed for at matche.

Og i det arbejde spiller museerne en central rolle. Derfor må museerne - og deres medarbejdere - også sikres de ressourcer, som er nødvendige for at formidle historien og indbygge den i en levende fremtid.

Bent Jørgensen

Forsidebilledet

Det er ingen ringere end maleren Paul Fischer (1859-1941), der er mester for dette billede af Stengade ved rådhuset en råkold vinterdag, hvor det er blevet tøvejr og luften tung af fugt. Fischers prægtige vinterbilleder er vel kendt af de fleste, og det gælder ikke mindst motiverne fra København, hvor snedækkede gader eller regnvåde brosten oplivet af konne, unge damer hører til hans yndede scenerier.

Billedet fra Stengade, der er udateret, hører ikke til Fischers bedste rent kunstnerisk, men stemningsfuldt er det, og det hænger på borgmesterkontoret, hvor det utvivlsomt har vederkvet næsten alle byens folkevalgte borgmestre i snart et århundrede. Med borgmesterens allernådigste tilladelse bringer vi det her i vort blad til glæde for vore læsere og med ønsket om en glædelig jul og et godt nytår.

Lars Bjørn Madsen (ansvh.)
Lone Hvass
Kenno Pedersen

Tryk: NoFo Print, Helsingør

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2008

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre om året i marts, juni, september og december.

Stof til bladet indsendes til

(lbm64@helsingor.dk)

eller pr. brev til

Helsingør Bymuseum,
Hestemøllestræde 1,
3000 Helsingør,
tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen)

Ole Brillant fra Louisenlyst

af † Christian Hansen

Vi bringer atter en fortælling af gård-ejer Christian Hansen, denne gang om røgteren på gården Louisenlyst i Gurre, Ole, med tilnavnet Brillant. Den er skrevet i 1916.

Ved det østlige hjørne af Horserød Hegn findes en lille forhøjning, dannet med flere afsatser, som er hegnet med kampesten. Der findes også hist og her nogle murbrokker og store kampesten, som rager frem over jorden. Den fremmede vandrer standser og betragter stedet, men kan ikke begribe, hvad her kan have været. Han spørger sig for, men ingen ved andet, end at der har ligget et hus, som blæste om i julestormen den 26. december 1902. Dette hus kaldtes »Brillant«, hvilket navn stedet endnu har.¹ Da afdeling 64 blev afskovet, blev der dannet en udkørsel fra skoven, da det herfra var nemmere at komme ud med det meget og svære brænde.² Denne udkørsel kom til at hedde »Leddet ved Brillant«. Dette navn er meget gammelt; det brugtes allerede i begyndelsen af 1800-tallet, da skovene blev indhegnet, muligvis på grund af, at dette hjørne var sat så smukt af kønne sten med store flader udad. Men det kan også stamme fra en kæmpehøj eller noget lignende, som har været her i fordums dage, men som ingen mere ved besked om. Navnet, som huset havde, stammede dog fra en

nyere tid, nemlig fra en af dets første beboere: det gik her, som det går så mange steder, hvor herregårde, villaer, gader og veje får sit navn efter en ejer eller beboer, som har udmærket sig på en eller anden måde eller har ejet et navn, som særlig passede til vejen eller villaen.

Det omtalte hus fik ikke navnet på den måde, men efter et mundheld, som dets beboer brugte, nemlig »brillant!«. Dette ord brugte han om alt, hvad han udrettede, og alt, hvad han skulle forklare. Hans livsstilling var kun ringe, nemlig røgter på gården Louisenlyst ved Gurre Sø. Den gang var

Udsnit af topografisk kort fra 1857, hvor man ser det oprindelige hus »Brillant« lige i udkanten af skoven. Gården Louisenlyst vest for huset er det nuværende Ørsholt. Det tidligere Ørsholt (nedrevet i 1860'erne) ses nær Gurre Sø ved udkanten af Horserød Hegn, og Brillanthuset horte til denne gård.

røgteren gårdens laveste tyende; han måtte sidde ved den nederste ende af bordet i borgestuen nedenfor drengene, som havde det dårligste spand heste eller vogtede gæs, svin eller får. Nu kaldes kreaturpasseren for fodermester og regnes på flere gårde som gårdens førstemand, der står over forvalteren og spiser ved godsejerens bord. Går med blanke støvler og hvid krave. Men staldene er også betydelig renere end dengang, da Ole Brillant var røgter. Og klæde- dragten var også forskellig. Ole ejede kun et par lærredsbukser og en islændertrøje; strømper havde han ikke; huen og træskoene var ikke engang hans egne, men tilhørte de andre medtjenere eller var kasseret af disse. Alt, hvad Ole tjente gik til brændevin, som han brugte meget af udover det, han fik på gården. Men flasken var heller ikke hans egen, den tilhørte husbonden eller kromanden på Marianelund. Han var en ældre ungkarl, da han blev gift og kom til at bo i huset, som derved fik sit navn.

Nede på det gamle Ørsholt tjente en ældre pige, som havde været der i mange år. Hun kaldtes »Stærke Sidse« på grund af sine store kræfter og grove lemmer; hun var tillige lidt skrap i sin mund. Derfor var der ingen, som ville have omgang med hende. Hun følte sig tilsidesat af den øvrige ungdom og vandrede derfor sin vej alene. Ofte gik hun ned ved Gurresøens bredder; her sad hun i timevis og skuede ud over søens vande. Der kom en længsel i hende, som hun ikke hidtil havde kendt før en aften, hun så forvalteren og herremandens datter holde stævnemøde i nærheden. Da følte hun kærlighedslængslen i sig. Ingen havde hun haft at holde af. Fader, moder eller søskende havde hun aldrig kendt, men var fra lille af sognet sat i pleje og kom i en tidlig alder ud at tjene for sit brød. Hun havde været flere steder som ung, men som ældre holdt hun mest af den stille egn ved Ørsholt, hvor hun vandrede alene om i sin fritid.

Nu, da den nye følelse var kommen over hende, søgte hun til gården Louisenlyst, det nuværende Ørsholtgaard; her vidste hun, at der var mange folk. Men da hun ingen traf på gården, vandrede hun ud ad den bekendte smulle allé øst for gården, som dengang nylig var plantet. Her traf hun Ole Røgter, som havde været på Marianelund og fået sig selv og sin brændevinflaske fyldt og derfor var i munter stemning. Efter at have talt lidt sammen, tilbød Ole at følge Sidse hjem. Det blev med glæde modtaget. Disse to halvgamle og tilsidesatte folk forstod rigtig hinanden, og inden de nåede Gamle Ørsholt, var der sluttet en pagt for hele livet.

Næste søndag var de atter sammen og besluttede da, at de skulle holde bryllup til november. Ole kunne blive i sin plads, og Sidse blive malkekone på gården. De lejede en lejlighed og gjorde de fornødne forberedelser med hensyn til udstyr og bohave; det var ikke meget, der fordredes, men deres midler var også små. Sidse havde lidt sammensparet løn, der brugtes til hendes udstyr og strømper, skjorte og hue til Ole.

Dermed var hendes formue brugt. Ole ejede intet, men fik noget gammelt tøj af herremanden, samt en kasseret seng, et bord og en gammel bænk. Sidse havde en kiste og fik en stol samt engrøde, hvor det øverste var slået af, men den var stor nok endda til deres husholdning. Et par lertallerkener, nogle spøkkopper og en kaffekande fik de som brudegave af deres herskab, samt enkelte småting af medtjenerne. Nogle gamle dyner samt et par skilderier med de bekendte tyske billeder af Joseph og Maria på vej til Ægypten, af madonna med barnet samt et med en navneklud, broderet af forskelligfarvet uldgarn og et med nogle mindre ord om en afdød, gammel kone. Hvem det var af, vidstes ikke, men det pyntede dog på væggen ligesom de andre skilderier. Sengehalm var der rigeligt af, så den opredte seng nåede halvvejs til loftet. De var helt stolte af dette nye hjem.

Nu manglede blot køretøjet. Herremanden tilbød en vogn, men det syntes Sidse ikke om. Hun ville helst have sin onkel til at køre; det så mere familiært ud at komme med egen befordring. Desuden skulle denne onkel med som forlover og leder af den hele bryllupsfærd, da Sidse og Ole slet ikke vidste, hvorledes de skulle bære sig ad.

Denne onkel havde en slags storhedsvanvid. Han troede om sig selv, at han var bedre end sine ligemænd, og arbejdede derfor ikke som almindelig daglejer, men vilde være sin egen mand. Om sommeren lagde han tørv på akkord, og om vinteren bandt han kurve og koste af lyng og birkeris. Dem solgte han til byens spækhøkere og kulhandlere. Han boede ude i det såkaldte Holmene, men han ejede sit eget hus. Det var ligesom mange af datidens huse bygget på et grænseskel mellem to ejendomme; den ene var det nuværende Nygaard, som dengang var overdrev til Holmegaarde. Stenstrup og Hornbæk havde ligeledes et overdrev herude, som tildels hendlå med lyng; desuden havde de to byer en tørvelod midt ude i Holmene. Min oldefa-

der på Holmegaardslund³ ejede foruden en del af Nygaard ligeledes et jordstykke derude, men vidste knap, hvor det lå. Grænseskellene kendte han slet ikke, men det brød man sig heller ikke om at vide. Nogle tusinde kvadratalen mere eller mindre spillede ingen rolle, da jorden alligevel ikke brugtes; og byggede en mand sig et hus dér på et af disse grænseskel, tog man sig ikke noget deraf, da man ikke vidste, på hvis mark det egentlig lå.

Herude boede onkelen i fred og ro, betalte ingen skatter, men havde dog store arealer med udmærket jagt, som han halvvejs betragtede som sit eget: men han vilde dog højere på strå. Han ønskede at blive en førende mand og blev det også på en efter nutidens forhold billig og nem måde. Oppe i Tikøb præstegård stod et gammelt køretøj, som en af provst Olriks forgængere havde ladet blive stående ved afrejsen. Dette køretøj ville provsten ikke mere have stående her og lod det sælge ved en auktion i Tikøb Kro. Det var en meget smal vogn med lave hjul på træaksler, som styrtede meget, så at de kun havde en meget smal sporvidde og var meget »vælduren«, som man kaldte det. Fadingen var med faste sæder lavet i ét med vognen, der var så smal, at kun den tykke præst kunne få plads i bagsædet, og den store tykke forkarl, som tillige var kusk, fyldte hele forsædet, når de var i vinterdragt og iført de store senilier

og fodposer. Der var ikke en gang plads til fodersækken, når de kørte til sogns. Derfor var der på bagsædet, som gik i ét med bagsmækken, anbragt en krog, hvorpå fodersækken hængte.

På datidens dårlige veje var denne lave vogn tilbøjelig til at vælte, men præsten og kusken forstod at holde den på ret køl ved at kaste sig til den modsatte side. Når det var særlig slemt – et stort hul eller en sne-drive – stak kusken det ene ben ud af vognen mod jorden eller sneen og holdt den derved oppe. På sædet var anbragt en stor halmsæk under hynden for at den stive vogn ikke skulle støde altfor meget, når pastoren skulle have sig en lille slummer på vejen til annekskirken.

Dette køretøj med tilhørende hampsel, fodposer og hynder, der ganske vist kun bestod af støv og musereder, købte onklen for 1 rigsdaler, 2 mark og 12 skilling. Da birkedommeren, som dengang selv holdt auktionen, ikke ville betro ham for et så stort beløb, blev de enige om, at han skulle levere tørv, bike- og lyngkoste til at fejje med i stuerne og et par sæderis til fru. Men det blev aldrig betalt; man vidste heller ikke, hvem der skulle have disse penge, da præstefamilien var uddød.

Nu manglede onklen kun en hest. Den var

dog let at få. Dengang gik rundt om Gurre- og Esrumssøens bredder en masse gamle udgangsøg og bjergede deres føde. Kunde de klare sig vinteren over, til man atter skulle bruge dem, var det godt; kreperede de, var det også godt; så var man af med dem. De var uden værdi; selv huden af disse gamle heste ville ingen have. Han gik ned til Gurre Sø og valgte sig en rød-blisset hoppe med fire hvide ben til knæene. Den tog sig mest pralende ud. Hvem den tilhørte, vidste han ikke; den gamle hest var glad ved at komme i stald. Føden var ikke stort bedre; men den havde dog tag over hovedet.

Med denne befordring skulle nu Sidses onkel køre for brudeparret. I den anledning var der lavet en ny pisk, og vognen var vasket. Derved viste det sig, at den i fordums tid havde været smurt over med en brunlig farve, og på hver sidefjæl var malet en rød tulipan.

Ingen bonde i Tikøb sogn har med sin nye fjedervogn og sine to rød-blisrede heste med hvide ben, som var svært på mode i midten af forrige århundrede, følt en sådan værdighed som onklen, da han mødte frem med sit selvejer-køretøj, og brudeparret var stolt af at eje en onkel som var kørende mand. Der var knap nok plads til begge i bagsædet, men hvor der er hjertelum er der altid husrum, siger man. Sidse skulle sidde ved venstre side, men hun ville absolut sidde til højre. Damerne har altid en vilje, når det gælder stadsen, og grunden var her, at Ane Per Vævers boede ved højre side. Det var den værste sladresøster i hele Gurre By. Hende ville Sidse rigtig vise sig for i sit nye sjal og fine hovedtørklæde; hun ville lade en snip af sjalet hænge udenfor vognen for rigtig at kunne ses, men det forbød onklen, da hun derved kom til at dække tulipanen, og den skulle jo også ses. Næppe har nogen kongelig kusk med fire heste kørt så flot gennem Gurre gade. Piskeren blev holdt så højt, at den ragede op over de lave huse. Og aldrig har staldmesteren i Tikøb Kro på en så flot måde få-

Marianelund Kro. Kjeld Damgaards arkiv.

et ordre til at sætte hesten i stald. Alle kroens folk og gæster stod ved vinduerne for at se det flotte køretøj. Staldmesteren løb efter vognstigen, for at bruden kunne stige ud, men Sidse kom ham i forkøbet; hun tog kjolen op og skrævede op over vognfjælen; derved fik hun vist sine ringede strømpekafter, sin nye klokke og de broderede mamelukker.

Onkelen sad længe på vognen for at blive beskuet i al sin storhed. Derefter tog han som forlover bruden under armen, og de skred nu med stolt holdning op mod kirken, mens Ole kom sjokkende bagefter. Da han nåede et stykke op ad kirkegangen, mødte han graverkarlen. Det var en gammel skolekammerat, og han havde halvanden pægl på lommen. De skulle nu have en genstand sammen og fik sig en lille passiar om deres ungdom.

Imidlertid sad onkelen og Sidse i kirken og ventede. Hans vælærdighed stod ved alteret og læreren stod med opslået salmebog. Da Ole endelig kom, satte han sig lige indenfor døren, medens de andre sad helt oppe ved alteret. Læreren vinkede med hånden, at han skulle gå op til de andre, men Ole, som følte sig fremmed her, blev siddende. Salmen. »det er så yndigt at følges ad«, fandtes ikke dengang, men der blev sunget en lignende, hvorefter onkelen førte brugen op til alteret. Der blev atter vinket til Ole, men denne var kommet til at tænke på kørerne derhjemme og så det derfor ik-

ke. Degnen måtte ned og tage Ole ved armen og føre ham op ved siden af Sidse, der tilkastede ham et lynende blik.

Da de var færdig med vielsen, var Ole mere hurtig til at komme ud af kirken, og ved kirkedøren udbød han: »Det var godt, det blev overstået. Det gik s'gu ellers brillant!« Man nød lidt drikkevarer i kroen, hvorefter de atter steg til vogns.

Tikøb sogn har altid haft nidkære præster, der ofte gav et simpelt brudepar uden offer en langt smukkere og mere gribende tale end dem, som gav ti rigsdaler. De særlige ord faldt i god jord i Sidses hjerte, og hun glemte sin vrede på Ole, som derfor var blevet mere dristig og fortalte historier på hjemvejen. Da de nåede tæt ved det nye hjem, så de at der var sat et flag, og at der stod musikanter for at tage imod dem. Det var gårdens eget mandskab, som havde fri om eftermiddagen i anledning af skiftedagen. Det var første november.

De kørende rettede sig i sæderne ved at se den megen stads, der gjordes af dem. De bemærkede dog ikke et par karle, som lå i den ene vejgrøft for at skyde en salut, idet de kørte forbi. Ved skudet blev Lotte bange; den sprang til side og kom derved for langt ud på vejkanten, hvorved vognen trillede om i vejgrøften, som var fuld af vand.

Alle bryllupsfolkene blev gennemvåde. Selv Sidses fine mamelukker lignede en karklud. Alle, der var til stede for at modtage dem, fik nu travlt med at fiske dem op af vandet og få vognen op. Da de kom hjem, måtte de tage tørt tøj på. For Sidse var det let nok, hun havde sit søndagstøj; men Ole havde kun sine lærredsbukser og islænderen. Da han kun havde en meget snavset og dårlig skjorte, fik han en af Sidses særke på og et par af hendes strømper, der var lidt rigelig vide foroven til ham. Onkelen kørte hjem, men lovede at komme til midaften, som aftensmaden kaldtes den gang og hed-

der det endnu enkelte steder på landet. Herremanden og fru, samt forvalteren og datteren kom for at ønske til lykke, og havde små gaver med. Forvalteren og datteren gav et stort farvet æble af gips. Det var meget almindeligt, og man så dem overalt på de gamle dragkister; men de er nu forsvundet. Denne gave var den bedste for Sidse; den mindede hende om de folk, som fra først af viste hende vejen mod ægteskabets havn. Senere kom medtjenerne fra begge gårde; de havde skillinget sammen til nogle husholdningsgenstande. Et par husmænd, som havde passet kreaturerne om eftermiddagen, da folkene havde fri, kom om aftenen og medbragte et par flasker brændevin. Det syntes Ole var den bedste brudegave; den kunne bruges straks, og den bevirkede, at brylluppet fik en munter afslutning. De unge gik tidligt. De skulle til bal på Marianelund, men onkelen og husmændene holdt længe ud. Skiftedes til at fortælle historier. Efterhånden som flaskerne tømtes, blev stemningen højere og det blev til skrålende sang, Sidse gik ude i køkkenet og ordnede dette, da historierne blev grove; men da hun hørte de høje skrål, kom hun farende ind og sagde at det nu snart kunne være nok. Ole rejste sig, kom hen mod hende med udbredte arme sang visen: »Min egen kære pige«, men han modtoges med en knaldende lussing og fik et puf for brystet, så han trillede hen under sengen og blev liggende der.

Derefter bad hun onkelen om at gå, det var på høje tid. Husmændene prøvede at rejse sig, men formåede det ikke. Så tog Sidse den en ad gangen i nakken, kastede dem ud og knaldede døren hårdt i.

Dermed var festen forbi. Næste morgen spurgte Oles medtjenere drillende, hvorledes brylluppet gik, og Ole svarede sit sædvanlige: »Det gik brillant!« Da de nu var gifte husfolk, fik de efternavn og kom at hedde Ole Brillant og Sidse Brillants. De boede her kun en kort tid, Sidse Brillants ikke kunde forliges med naboer-

ne og malkekonerne, og Ole Brillant blev mere forfalden og ligegyldig. De rejste fra herregård til herregård og forsvandt til sidst fra egnen og sognet. Man hørte aldrig fra dem mere. Onkelen blev det forbudt at bo og regere som eneherker på mosen, da de nye ejere begyndte at opdyrke og bebygge den. Han rev sin hytte ned og forlod ligeledes egnen.

Den fremmede turist, som vandrer ad den lange vej fra Frederiksborgvejen ved Nyrup Skole til Gl. Hellebækvej ved Hammermølleskoven, sætter sig til hvile på det sted, hvor huset Brillant har ligget, og skuer ud over den flade egn med Sauntemosen, Gurre Overdrev og Teglstrup Hegn, samt Nyrup Hegn i baggrunden¹.

De elskende par, som vandrer ad denne vej fra Hammermølleskoven hviler også gerne her på dette smukke sted, hvorfra morgensolen tager sig prægtig ud, når den stråler over moselandskabet, som i morgentågen ligner en havflade omkranset af træer og huse.

Noter

1) Brillanthuset lå ved Horserød Hegns sydligste spids. Det nuværende hus på nuværende Ørsholtvej 45 er opført 1923. I Horserød Hegns svdside (afdeling 173-175) er skovvejen forbi nuværende Ørsholthus navngivet »Brillantvej«. Den fører ud i »Leddet ved Brillant«, hvor en stump af den oprindelige landevej findes.

2) Afdeling 64 er nuværende afd. 175; den sydøstligste spids af Horserød Hegn.

3) Holmegaardslund lå i Holmegaarde ved Hornbæk. Oldefaderen var sandsynligvis Jørgen Hansen, der havde købt gården i 1830.

4) Vejen er den nuværende Gurreholmvej. Smedebakken og Ørsholtvej og Hellebækvej.

Illustrationerne til denne artikel er, hvor de ikke er forsynet med billedtekst, stemningsbilleder til artiklen i form af udsnit af malerier hhv. på museet og i privateje.

Om et Brænde-Magazins Oprettelse udi Helsingør Anno 1774

Brænde fra skovens træer har i sagens natur altid været en livsnødvendighed på vore kølige breddegrader, og før i tiden var brændet ligeså nødvendigt i køkkenet - inden gas og el fritog husmoderen for pindebrændets besværligheder.

Helsingør, der var omkranset af skov og hav, var med datidens ringe infrastruktur begunstiget af en relativ let tilgang til brænde, uagtet hvilken vej det skulle til byen. Skovens nærhed gjorde det imidlertid også ganske bekvemt for den mindre ærlige, og ofte fattige del af befolkningen, at skaffe brænde ved ganske simpelt at stjæle det i skoven. Skovbetjentene gjorde deres for at hindre det til tider ganske omfattende tyveri i kronens skove, men det hjalp ikke stort. I 1730 havde man foreslået, at skovtyve skulle løbe spidsrod som straf, og de følgende årtier udsendtes bunkevis af reskripter og forordninger vedrørende skovtyveriet. Man besluttede endog, at den der pågreb en person i at hente brænde fra skoven uden reglementeret følgeseddel fra skovbetjenten eller skovfogden, modtog en kontant belønning, nemlig halvdelen af bøden, som den formastelige idømtes. Hvis ellers bødestraffen overhovedet blev effektueret, før - som det blev udtrykt af førstvæsenets øverste embedsmand i Nordsjælland, overjægermester Carl Chr. v. Gram i et promemoria af 27/9 1774 til Rentekammeret - bliver »som bekiendt ingen Slags Bøde lettere eftergivet end iust Skov- og Jagt-Bøder«.

I de kongelige skove omkring Helsingør

af Lars Bjørn Madsen

var skovtyveriet tilsyneladende særlig slemt, og v. Gram, gav i ovennævnte brev et klart udtryk for sin bekymring: »Skovens Aftagelse overalt og tillige her i Danmark er saa øyensynlig, at enhver kan see samme, og i sær omkring ved Helsingør. Det var derfor meget at ønske, at alvorlige Midler maatte anvendes, at de endnu tiloversværende faae, og til deels allerede meget forhugne, Kongelige Skove kunde conserveres; især paa disse nærmest beliggende 4re Amter, som næsten ere de eeneste, Hans Kongelige Majestæt endnu ere forbeholdne. Skoven kan og bør altid regnes for en af Landets største Herligheder, og hvem vilde ikke efter Formue contribuere til Landets bedste? Min Pligt er det, at antage mig Skoven, og ieg har den fulde Tillid til det Kongelige Rentekammer,

som i alle Maader sørger for Hans Kongelige Majestæts og Landets Fordeel, at samme ligeleedes behageligen antager sig de næsten til sidste Undergang sig nærmende kongelige Skove især til Efterkommerens Nytte.»

Gang på gang beklagede forstvæsenet sig til Helsingørs bystyre over disse skovtyverier, idet man ikke mente at det udelukkende kunne være i forstvæsenets interesse at finde tyvene og deres koster, men også byens. Det syntes dog som om »Byens sexten Formænd« - datidens byråd - ikke havde den store interesse i sagen, hvorfor v. Gram i sommeren 1774 havde foreslået Rentekammeret v/jægermester grev Ranzow – og denne igen byen, at man oprettede et brændemagasin i Helsingør *»til at forekomme isvanggaende Skovtyveri udi de i Nærheden af Helsingør værende Kongel. Skove....«*. Til et sådant brændemagasin tilbød forstvæsenet at levere brænde fra de nærmeste afdrevne skovområder til en pris á 15 mark og 15 skilling pr. favn fagoter, som byen efterfølgende kunne sælge til borgerne i mindre partier. Det var dog de fattige, der her var målgruppen, *»thi«,* som vildt- og forstmesteren skrev i et brev til Ranzow den 9. September 1774, *»et Brænde Magazin for alle Helsingørs Borgere i Almindelighed, naar dertil for berørte Priis skulle ved Forstvæsenet leveres saameget som forlangedes, ville formeentligen udfordre meere Brænde end i de nærmeste Afdrivninger ved Helsingør kunde erholdes, naar de sædvanlige Deputater derfra tillige skulle afgives, da Byen er folkeriig og behøver et anseeligt Quantum aarlig....«*. Hvis forstvæsenet således skulle tilbyde alle byens borgere brændet til den billige pris, ville det blive en ualmindelig dårlig forretning; i særdeleshed fordi et brændemagasin efter vildt- og forstmesterens mening, end *»ikke kan hemme alt Skov Tyverie i de nærmeste Skove derved, formedelst at Byen er aaben, saa om Natte-Tiider kan udbringes hvad der stiales i Skoven igiennem Hauger og Bagdøre«*. Han var dog enig med Gram i, at der kunne være en vis fordel, hvis de

fattige *»kunde købe af Fagotterne og have Brændet for billig Priis, saa endeel vel hellere købte saadant Brænde, end risikerede at stiele i Skoven«*.

Forstmesteren understregede dog, at prisen gjaldt ved afhentning i skoven og mod behørig »Passeer-Sedel« udfærdiget af skovbetjenten, som skulle udlevere brændet. Helsingørs magistrat holdt imidlertid fast på, at prisen skulle være for alle byens borgere og inkludere forstvæsenets levering af brændet, og man ville naturligvis ikke garantere, at en sådan ordning kunne stoppe skovtyverierne. I øvrigt var det magistratens klare opfattelse, at det ikke var byens egne borgere, der var de største syndere, men derimod garnisonens soldater; hyppigst dem, der var afskediget, men var blevet boende i byen. Hvad angik de fattige, så var magistratens opfattelse den, at disse rent faktisk kunne købe brændet billigere andetsteds. I Helsingør købte man nemlig jysk bøgebrænde for 16-17 mark favnen, og finsk birkebrænde for 14 mark favnen, hvilket må skyldes byens status som havneby. Endvidere havde Helsingør, lige så længe man kunne huske, haft udvisning af 500 læs tørv fra overdrevsjorderne, som de fattige kunne købe billigt, og endelig kunne man på torvet købe tørv af omegnens bønder for blot 28-30 skilling læsset.

Resultatet af alle disse overvejelser fremgår af et promemoria af 29. oktober 1774 fra Rentekammeret til v. Gram: *»I Anledning af Deres Excellences Skrivelse dat. 27de September sidstl. skulle vi ikke lade være umeldet: At da udi berørte Skrivelse meldes: At det af Deres Excellence agtede Brændemagazins Anlæg udi Helsingør ikke er at iværksætte, formedelst at Forst-Indretningen ikke uden Tab kan afgive det dertil fornødne Brænde for de af Magistraten forlangte Priiser; saa faaer det derved forblive, at dette agtede Brænde Magazins Anlæg frafalder.«*

Og dermed var historien om et brændemagasins oprettelse i Helsingør efter alt at dømme slut!

Skønne Belvedere

genoptrykt i revideret og forbedret udgave i 2009. I 1863 var det maleren Johan Carl Richardt, der forevige den særegne villa, haven og ikke mindst udsigten. Og nu er så Signe Andreasens maleri dukket op; dennegang et interiørbillede, der dog stadig har haven og udsigten som det væsentlige element.

Lundwall døde i 1867, og enken Cathrine beholdt villaen i to år, hvorefter ejendommen blev solgt for 11.500 rigsdaler til partikulieren Theodor Brandt. Da Signe Andreassen malede sit billede, var havestuen og haven, som man ser på fotografiet herunder, stort set uforandret siden Lundwalls tid. I dag er haven for længst helt udstykket og villaen ombygget til ukendelighed. **LBM**

For nylig dukkede det herover viste maleri fra ejendommen »Belvedere« op på auktion. Museet havde desværre ikke råd til at købe det, men det kom alligevel til Helsingør. Det er udført af blomstermaleren Signe Andreassen (1853-1919) i juli 1904.

Det gamle landsted, der har givet navn til Belvederevej, blev opført i 1850'erne af købmand Johan Peter Lundwall. De fleste kender nok J.F. Møllers store maleri i Museet Skibsklarerergaarden forestillende familien Lundwall ved søndagens kaffebord i den store have. Maleriet og familien kan man læse nærmere om i bogen *En barndom i Sundtoldens Helsingør*, der i øvrigt agtes

Skampletten og købmanden

af Jens Gustav Kristensen

At jeg i 1981 blev ejer af huset med Edvard Petersens gamle købmandsbutik på hjørnet af Sudergade og Sct. Anagade, overfor Bymuseet, skyldes ene og alene den nylig afdøde marskandiser i Gyldestræde, Werner Jørgensen, der kendte husets daværende ejer Roger Lund Christensen.

Rent faktisk har jeg kendt Werner siden jeg blev født, idet jeg langt ude er i familie med ham. Jeg er som barn og ung kommet rigtig meget hos Werner og Irma – to hyggelig og dejlige mennesker med hjertet på rette sted. Miljøet i deres sagnomspundne forretning har altid stået for mig som noget helt specielt. En dag faldt snakken på, at jeg søgte en bolig, og Werner satte mig i forbindelse med den daværende ejer, og jeg fik lov til at komme og se huset. Jeg var solgt fra det øjeblik.

Jeg trådte ind i en tidslomme! Friserne i loftet - en tidligere ejers leveregler - var stadig synlige og uberørte af tidens tand. Der var diske, reoler, glasmontrer, og i kælderen var resterne af kaffekværnen. Jeg havde fundet »mit sted«. Huset i sig selv var mere eller mindre i forfald – det regnede ned gennem taget kan jeg huske.

Jeg var ung og fuld af gåpå-mod og fik en aftale med Roger om, at jeg blot skulle kontakte ejendomsmægleren. Han blev helt forvir-

ret over min henvendelse: »jamen huset er ikke sat til salg endnu!« Jeg forklarede, at det gjorde ikke noget og at han kunne spare sig besværet, idet jeg havde lavet en aftale med Roger om at købe huset.

Det hele faldt på plads – men jeg kunne ikke flytte ind med det samme, da der stadig boede lejere. Der gik 4 år, hvor jeg boede et andet sted, alt i mens jeg ventede på at de daværende lejere efterhånden flyttede på plejehjem efter eget og deres familiers ønske.

Endelig jeg kunne flytte ind - og hjem. Det var en stor dag. Som skrevet var jeg ung og fuld af optimisme – nu skulle huset renoveres og genskabes – men lidet anede jeg de mange forhindringer, jeg skulle overvinde.

Jeg er blevet hængt ud i pressen som værende en skamplet på byen. Huset var

og er i sit umiddelbare forfald måske heller ikke særlig kønt – men det har charme og masser af historie, som jeg gennem tiden har været om.

Jeg har været i gang med stillads og håndværkere – lige ind til en dag, da kommunen påbød mig straks at pille stilladset ned, idet man ikke kan have et sådant opsat i turist sæsonen!

Jeg har siden forsøgt at samordne renoveringen med min naboers gøremål. Når de har været i gang, har jeg også søgt om tilladelse til at opsætte stillads, således at generne kunne blive minimale og resultatet optimalt. Svaret har hver gang været et stor og rungende nej fra kommunal side. Selv forstår jeg det jo ikke – men sådan er der jo så meget her i verden!

Alt i mens dette er foregået bag skrivebordet og i telefonen, er tanker og drømme taget på tur, for tænk hvis man kunne lave noget originalt – noget som ikke findes andre steder i landet. Et museum, der viser en levende butik, med det originale interiør, i det originale hus med den spændende historie, der måtte være.

Jeg kontaktede derfor Helsingør Bymuseum, der var interesserede og lydhøre, men som måtte takke nej til projektet, idet de netop var

gået i gang med Museet Skibsklarerergaarden – et meget stort og omfattende projekt. Der var simpelthen ikke ressourcer til endnu et projekt.

Jeg drømte videre. Talte med rigtig mange personer, der alle havde idé-

er og visioner på vegne af mig og mit hus – men som i øvrigt ikke rigtig kunne bidrage med noget helt konkret, som f.eks., hvordan man kommer i gang?

Drømme og tanker havde stadig frit løb mens jeg tænkte – »jeg går bare i gang selv, når jeg en gang med tiden bliver pensionist«.

og så var det lige, jeg på et kursus mødte nogle personer, der kunne sætte skub i projektet. I mellemtiden var Bymuseet færdig med etableringen af Museet Skibsklarerergaarden med den velbevarede skibsprovianteringsbutik fra sundtoldstiden, og museets folk så nu de spændende formidlingsmæssige muligheder i et samarbejde med mig om retableringen af Edv. Petersens kaffe- og købmandshandel.

Der blev dannet en støtteforening, der blev ansøgt om momsnr. og varemærkerettigheder, således at de gamle kendte Edv. Petersen-ting som kaffedåser, kaffemål m.v. kunne anvendes igen.

og nu er vi så her – med »Støtteforeningen til Butiksmuseet«, der også bakkes op af mange af museumsforeningens medlemmer - og jeg vil gerne understrege, at jeg personligt er meget glad og rørt over, at I tror på projektet og ønsker at støtte det.

Byens små bryggerier

-og øltappere

Der var engang, da Helsingør var godt forsynet med bryggerier. Øl var oprindeligt noget, der blev fremstillet i næsten ethvert hjem, men i sidste halvdel af det 19. århundrede begyndte flere og flere i byen at brygge øl med salg for øje. Ikke kun leveret i tønder, men også aftappet på flasker påsat egen etiket. Carl Wiibroe behøvede dog ikke at bekymre sig om konkurrencen, for det var udelukkende hvidtølsbryggerier, der var tale om - og hvidtøl kunne man naturligvis også købe hos Wiibroe! Og så var mange af konkurrenterne - og samarbejdspartnerne - deciderede ølhandlere uden egen produktion. Hvidtøl nr. 1 var den bedste med en alkoholprocent på ca. 2. Man fremstillede desuden hvidtøl nr. 2 og 3. Nr. 2 var øllet til

daglig brug i husholdningen og nr. 3, som indeholdt mindre sukker og malt, benyttedes bl.a. til tyendet. Her er vist et udvalg af etiketter fra byens hvidtølsbryggere og øltappere. Etiketterne er ganske sjældne, og i dette tilfælde bevaret, fordi malermester Julius Undén, der var ganske kreativ og vidt efterspurgt i byen som skiltemaler, gemte alskens reklamesager til inspiration. Øverst til højre ses to etiketter fra Anders

Christensens Øl-Bout-eillering i Sct. Annagade 22. Han var ikke brygger, men ølhändler, og kunne i

1901 anbefale sig med »følgende

Ølsorter som tilbringes overalt i Byen og nærmeste Omegn: Bayersk Lagerøl, gl. Carlsberg, ny Carlsberg, Tuborg, Forskellige Sorter Hvidt-Øl, Dobbelt-Øl, Bitter-Øl, Skibs-Øl, Alliance-Porter, Soda-vand (dansk og svensk)«. Virksomheden ophørte i begyndelsen af 1900-tallet. Også J. P. Andersen i Strandgade havde sin egen øltafning, men ikke eget bryggeri. En af byens største øltappere var Andreas Lange, der havde fået borgerskab i byen i 1866. Virksomheden, der lå i Stengade 37, tappede og solgte primært øl for Wiibroe, og ved Langes død i 1901 blev firmaet videreført af hans enke, der drev det til omkring 1915.

En anden Wiibroe-tapper var Jens Peter Juels kolonial- og viktualiehandel på Lappen 10. Juel havde fået borgerskab i 1877 som gæstgiver og som købmand i 1888. Hans etiket

Retfærdigvis må vi sige, at Helsingørerne ikke kun var beriget med mange bryggerier og øltappere, men også med mineralvandsfabrikkerne Fortuna, Hamlets Kilden, Consol og M. Mahrt i Stengade 27. Det er sidstnævnte, der her står udenfor døren til sin butik. Magnus Mahrt fik bogerskab som mineralvandsfabrikant i 1871.

for Wiibroes bayerske øl, der er vist herover, stammer fra 1890'erne. Han købte øllet på tønder fra Wiibroe og tappede det på egne flasker forsynet med den her viste etiket. Efter Juels død fortsatte hans enke forretningen indtil omkring 1905.

Laurits Christian Nielsen & Christian Søndergaard Petersens hvidtølsbryggeri lå i Stengade 78 og fremstillede hvidtøl og skibsøl. Nielsen & Søndergaards Hvidtølsbryggeri hed firmaet, der er etableret i slutningen af 1800-tallet. I 1903 var den 39-årige L.C. Nielsen ene om firmaet, der sandsynligvis er nedlagt nogle få år senere.

Gennemgår man Helsingørs vejvisere, der udkom første gang i 1901, finder man adskillige andre virksomheder og personer, der i det mindste handler med øl, medens egentlige bryggerier synes at indskrænke sig til de her nævnte. Borger-skabsprotokollerne afslører imidlertid 167 personer, der i tiden mellem 1612 og 1933 har fået borgerskab i byen som bryggere. Tallet må dog tages med forbehold, men givet er det, at Helsingørs borgere aldrig har manglet øl.

Nordskov Mølle

Maleren Peder Mønsted (1859-1941) besøgte ofte nordkysten, hvor han havde flere bekendte. I 1921 malede han dette prægtige billede (i privateje) af Nordskov Mølle ved Aalsgaarde. Møllen er set mod nord med den nu forsvundne ladebygning til højre. Det er en smuk junidag, hvor kornet på Nordskovgaards marker har nået sin fulde højde, og kornblomster og margueritter fryder malerens øje. En dreng kommer trækkende med sin ged og er faldet i snak med en lidt yngre pige; måske hans søster?

Vi kender desværre ikke de to personer nærmere, men vi kan konstatere, at Mønsted som vanligt har været ganske præcis i sin skildring af virkeligheden. Som det ses på kortet fra 1898 herunder, deler vejen til møllen sig netop her, så man kan køre rundt om bygningerne.

På et tidspunkt vil den nærmere historie om den i dag så omstridte Nordskov Mølle, der for længst har mistet sine vinger og alt inventar, blive fortalt her i bladet. Her kan vi kort fortælle, at møllen er opført i 1829 for Anders Larsen, der havde købt ejendommen af grev Schimmelmann i 1814. Dengang stod der sandsynligvis en vindmølle på toppen af, eller nær ved, den nærliggende Odinshøj, og den er erstattet af den her viste, grundmurede, hvidkalkede mølle.

I dag er alt bebygget, og møllen frister en kummerlig tilværelse. Dejligt, at Mønsted har sikret fordums herlighed til sine efterkommere ved dette maleri.

